

FONETYKA DLA LOGOPEDÓW

CZĘŚĆ 1.

SPÓŁGŁOSKI WARGOWE

Podręczniki i Skrypty

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 188

Ewa Biłas-Pleszak, Joanna Przyklenk, Katarzyna Sujkowska-Sobisz

FONETYKA DLA LOGOPEDÓW

CZĘŚĆ 1.

SPÓŁGŁOSKI WARGOWE

*Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2017*

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
Bożena Witosz

Recenzenci:

Jolanta Bujak-Lechowicz, Jan Ożdżyński

50^{lat}
Uniwersytetu
Śląskiego
w Katowicach

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne / 7

1. Wprowadzenie / 9
 - 1.1. Skąd się bierze mowa? – anatomiczne ABC / 10
 - 1.2. Co wynika z anatomii? / 14
 - 1.3. Znaki alfabetu fonetycznego / 18
 - 1.4. Głoski i sensy – fonetyka a fonologia / 28
2. Spółgłoski dwuwargowe (bilabialne) / 35
 - 2.1. *Mądre motto mówić może męźny mędrzec, mieląc zboże* – normatywna artykulacja głosek [b], [bʰ], [p], [pʰ], [m], [mʰ], [ɱ], [ɱʰ] / 36
 - 2.2. Poeksperymentujmy, czyli zmysły w służbie nauki: popatrz, dotknij, posłuchaj... / 46
3. Spółgłoski wargowo-zębowe (labio-dentalne) / 49
 - 3.1. *Wyfiokowana francuska fryzjerka fantastycznie fastrygowała fioletowe futerka* – normatywna artykulacja głosek: [v], [vʰ], [f], [fʰ] / 50
 - 3.2. Poeksperymentujmy, czyli zmysły w służbie nauki: popatrz, dotknij, posłuchaj... / 56
4. Pomiędzy mową a pismem – uwarunkowania fonetyczne głosek wargowych / 59
 - 4.1. O spółgłoskach wargowych w prawostronnym sąsiedztwie środkowo-językowych lub [i], [i̯] – co?, kiedy?, jak? / 60
 - 4.2. Czy istnieją spółgłoski dźwięczne wargowe (labialne) w wygłosie absolutnym? / 63
 - 4.3. Upodobnienia pod względem dźwięczności, czyli o ubezdźwięcznieniach, udźwięcznieniach i wtórnych ubezdźwięcznieniach słów kilka / 63

- 5. Gdy mowa się nie składa... / 67
 - 5.1. *Wut futonierce* – nienormatywna artykulacja głosek wargowych (bilabialnych) i wargowo-zębowych (labio-dentalnych) / 68
 - 5.2. Pomagamy, czyli trzy kroki do doskonałości: usprawniamy, pokazujemy, zastępujemy / 72
- 6. Czy wiesz/znasz/rozumiesz...? / 75
- 7. Czy umiesz/potrafiysz/stosujesz/wykonujesz...? / 81
- 8. Czy wiesz, że... z historii polskiej mowy / 91
- 9. Klucz do ćwiczeń / 93
- 10. Terminologiczny GPS / 113

- Bibliografia / 121

SŁOWO WSTĘPNE

Oddajemy do rąk Czytelników pierwszy zeszyt z cyklu noszącego tytuł *Fonetyka dla logopedów*. Seria obejmuje cztery części, których zawartość zdeterminowało miejsce artykulacji omawianych w każdej z nich głosek. Pierwszy zeszyt poświęcony będzie spółgłoskom wargowym, w drugim zajmiemy się spółgłoskami zębowymi i dźwięcznymi, w trzecim – środkowojęzykowymi. W czwartym przedstawione zostaną spółgłoski tylnojęzykowe oraz samogłoski. Wybór spółgłosek wargowych jako tych, które otwierają cykl jest arbitralny. Uznałyśmy bowiem, że dobrze jest zacząć opis od najlepiej widocznych elementów ludzkiego aparatu artykulacyjnego.

Podzielenie materiału fonetycznego na cztery części podyktowane było przede wszystkim względami praktycznymi. Podejmując pracę nad niniejszym podręcznikiem, chcieliśmy bowiem stworzyć książkę przyjazną współczesnemu odbiorcy. Najpierw więc postawiłyśmy sobie pytanie – kim on jest? W poszukiwaniu odpowiedzi towarzyszyły nam takie założenia: na pewno szuka przystępnych objaśnień wzmocnianych graficznymi przedstawieniami, jest zainteresowany ćwiczeniami, które, dzięki kluczowi, może wykonywać samodzielnie, lubi mieć możliwość szybkiego i łatwego znalezienia wyjaśnień interesujących go kwestii. Żeby spełnić te oczekiwania, sporo uwagi poświęciłyśmy spójnemu przedstawieniu zagadnień fonetycznych, opracowałyśmy wiele rysunków i innych elementów graficznych, wymyśliłyśmy dużo ćwiczeń i przygotowałyśmy do nich klarowne rozwiązania. Na końcu zeszytu umieściłyśmy terminologiczny GPS, przy pomocy którego, mamy nadzieję, łatwiej będzie poszukującym zarówno fonetycznej, jak i logopedycznej wiedzy, korzystać z przygotowanego podręcznika. Zawarcie wymienionych treści w publikacji poświęconej wszystkim głoskom zaowocowałoby powstaniem książki o dużej objętości. Wiemy jednak, że w praktyce logopedycznej praca nad poszczególnymi szeregami głosek przebiega etapami, podczas których korzysta się z wyselekcjonowanych, podzielonych materiałów

pomocniczych. Wzorując się zatem na tej logopedycznej ścieżce metodycznej, postanowiłyśmy obszerny materiał fonetyczny podzielić na mniejsze, w sposób fizyczny „pod – ręczne” i poręczne części, licząc na to, że pomysł ten spotka się z akceptacją Czytelników.

Jesteśmy bardzo wdzięczne za wszelką pomoc, której doświadczaliśmy w czasie opracowywania materiału. Szczególne słowa podziękowania kierujemy do dr hab. prof. UŚ Danuty Pluty-Wojciechowskiej oraz do dr hab. prof. UG Stanisława Milewskiego, którzy zapoznali się z pierwszą wersją książki i udzielili nam wielu ważnych wskazówek. Osobne wyrazy wdzięczności kierujemy pod adresem Recenzentów – prof. dr hab. Jana Ożdżyńskiego oraz dr hab. Jolanty Bujak-Lechowicz, których cenne uwagi pomogły nam udoskonalić przygotowywany podręcznik. Dziękujemy również naszym studentom, z którymi pracowałyśmy zarówno na logopedycznych specjalnościach kierunków filologia polska oraz komunikacja promocyjna i kryzysowa UŚ, jak i na Podyplomowych Kwalifikacyjnych Studiach Logopedii i Medialnej Emisji Głosu w Katowicach. Możliwość konfrontacji pomysłu na podręcznik z jego bezpośrednim odbiorcą jest wartością nieocenioną i cieszymy się, że miałyśmy możliwość z niej skorzystać. Dziękując, jednocześnie mocno podkreślamy, że za wszelkie niedoskonałości cyklu *Fonetyka dla logopedów* odpowiadają wyłącznie jego autorki.

Redaktor

ALEKSANDRA GAŹDZICKA

Projekt okładki, opracowanie rysunków

ADAM MICHEN

Rysunek na okładce

PIOTR MICHEN

W rysunkach wykorzystano ilustracje autorstwa:

rys. 1 © bilderzweg / Fotolia, rys. 2 © vonuk / Fotolia,

rys. 3 © bilderzweg / Fotolia, rys. 4 © stockshoppe / Fotolia,

rys. 12, 13 © Artalis-Kartographie / Fotolia

Autorzy zdjęć

BARBARA KUBSKA, ANNA LORENC, ADRIAN PARTYKA

Skład i łamanie

ADRIAN PARTYKA

Copyright © 2017 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552

ISBN 978-83-8012-978-8

(wersja drukowana)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 7,75. Ark. wyd. 7,5.

Papier kredowy 115 g Cena 28,00 zł (+VAT)

Druk i oprawa:

„TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp. K.

ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław